

Rossz belegondolni, mit szólna hozzá a jó-
raivaló, kedves és üres (kétdimenziós!) rokon,
Sárli bácsi, aki a „*sógornője halálát taglaló regé-
nyen*”, A SZÍV SEGÉDÍGÉI-n olyannyira megütkö-
zött. Valószínűleg nem találna szavakat.

Keresztesi József

MAGÁNLEVÉL

Kedves Péter,
azt kérdezte egy barátom (*konkrétan* egy barát-
nóm – vagy barátném? –, de mindegy is, hogy
mit írok, úgyis rosszra gondolsz, pedig ez a
harcincéves gyönyörű fiatalasszony, őszintén
szólva, sajnós, az unokám, illetve még őszin-
tábban szólva nem is élt eddig, most találtam
ki, hogy lendületesebben és főként stílusosab-
ban, mármint a te stílusodban induljon ez a le-
vél), tehát azt mondja Tímea, megfelelők-
nehezen szerzett katedranyelvéről: – Sirály ez
az új Esterházy, de tulajdonképpen mi a fasz,
nagyapa – regény, lírai ömlés, memoár, esszé,
parainesis vagy fantasztikus történet? (Elfelejt-
tettem említeni, hogy Tímea a kolozsvári egye-
temen irodalomelméletet tanít, és albréleti szo-
bájának falát Derrida és De Man fényképével
ékesíti.) Minthogy egy nagypapa képtelen kér-
dést nem megválaszolni (74.), mivel a kérdést
meg kell válaszolni, mivel a „nem tudom” is vá-
lasz, mert csak ha válasz van, akkor van kérdés
(74., ez egyébként erősen vitatható, sőt nem is
igaz), azt válaszoltam: – Nem tudom. De aztán
persze rádöbbsentem: nem engedhetem meg
magamnak, hogy ne tudjak *mindent*.

Regény, mondtam, mert nyüzsög benne az
élet, ahogy a hangyák nyüzsögnek, amikor fel-
emelsz az erdőben egy nagy követ, angyalom,
vagy kinyitysz egy Balzacot. Itt máshogyan él az
élet, folyamatokat alig követhetünk végig, és a
valóság, az igazság újra és újra megkérdőjele-
ződik, elbillen, ingatag, cseppfolyós, bizonytal-
an minden (majdnem minden), helyzetek van-
nak, pillanatok, villanatok, asszociációk, belő-
lük rakja össze az olvasó a puzzle-t, – de nem,
nem is jó ide ez a szó, mert sok mozaikkocka
hiányzik, te gondold ki és teszed őket elkép-
zelt helyükre. (Nyilván egy másik ember mást,

másként.) És regény, mert a végén kiderül, hogy
milyen rafinált és erős szerkezete van ennek a
szövegnek, hogyan olvad össze és válik szét a
két anyakép.

Most már egy kicsit tömörebben, remélhe-
tőleg.

És lírai ömlés is ez a szöveg, egy idősödő fér-
fiú (de hiszen mindenki és folyton *idősödik*, a
ma született csecsemő is), jelesen EPÉ a múlt-
ja fölé hajol (ahogy a művelt svédek mondják,
akik franciául is tudnak – lám, ilyen gyenge és
elkoptatott viccet is megengedek magamnak),
visszaréved az ifjúkorára, és nosztalgiazik – jól-
lehet egyszer meggondolatlanul (talán) azt nyi-
latkoztad, Péter, hogy megveted a nosztalgiát,
utárod a nosztalgiazást. Ezen megütköztem
akkor, sőt elszomorodtam. Most azonban meg-
vigasztalódtam.

És esszé is ez a szöveg, abban az értelemben,
ahogyan Montaigne megteremtette a műfajt.
Jelenségek, események, élettörvények lejegy-
zése és elemzése, lucidusan, a te, a családod, a
történelmünk, a jelenünk *tükrre* – ahogy a régi-
ek értették e szót –, léhának álcázott komment-
árokkal, amelyek kihívó szokatlanságukban,
pongyolaságukban is pontosak (többnyire),
telibe találhatnak (és megörvendeztetnek, vagy a
bennünk lappangó homályos tartományokra
eső fényvel, vagy éppen újszerűségükkel, vitá-
ra ingerelve).

Meglehet, nem szándékozod, de akaratlanul (?)
is tanácsokat adsz. (Toute proportion gardée:
ezt teszi, igaz, ő bevallott szándékkal, Mon-
taigne is.) A rokonszenves vagy ellenszenves
cselekvések, az alig jelzett elbeszélői vélemény,
állásfoglalás ugyanis szükségképpen paraine-
sissé válik, ha nem is olyan határozottan és
nem olyan témákban, mint Szent István, Köl-
csey vagy akár Gide intelmei. (Hogy kisebbe-
ket ne is említsek.)

És még rövidebben, felületesebben.

Arra viszont már az első oldalon rájöttem,
hogy a valóságot, hogy is mondjuk, meglehe-
tősen játékosan (128.) kezeled. De miért?

Mert a könyv rendező elve, alapmotívuma
alighanem élet és művészet kölcsönhatásának,
játékának, hol ellenséges, hol barátságos visz-
onyának megjelenítése. *Semmi művészet?* Vagyis
a valóság, formálás nélkül? Ugyan! Annyiban
persze a valóságot adod, hogy teljesen kitalál-
ni semmit sem lehet, de a könyvedben éppen
az opalizálás az izgalmas, az, ahogyan rejtve

megmutatod, miképpen alakítod az anyagot, anyagnak tekintve régebbi írásaidat is, hogyan mered – például – kiforgatni, tagadni és beteljesíteni nekem mindmáig legjobb, legszebb könyvedet, A SZÍV SEGÉDÍGÉI-t. Ez az ütköztetés-ütközés a rugója a nyugtalan gondolkodásodnak (vagy fordítva?) – a szerencsédnek, az eszednek és a művészi érzékednek egyaránt és együtt köszönheted, hogy megtaláltad hozzá a technikát. Meg a nyelvet, ugyi. (Az 56-os fejezet áriája, amely egyensúlyba építi az igencsak széttartó elemeket, gondolatokat és hangokat, patetikus és blaszfémikus hajlításokat, bravúros, sőt bravúr.)

Na, egy kicsit hosszú lettem, majdnem egyötöde egy tisztességes kritikának. Pedig folytathatnám, folytatnám. De: unnád.

Barátsággal

Réz Pál

Bp., 2008. május

P. S. Már ne vedd zokon, kérlek, de az emberlány (sőt az emberfia) a farát nem *növeli* (131.), még Erdélyben sem, hanem *hizlalja*. Bocs.

REGÉNY A BÁLI SZEZONRA

Závada Pál: *Idegen testünk*
Magvető, 2008. 391 oldal, 2990 Ft

A mindenkori jelen leginkább a saját tapasztalatától és tettei következményeitől mentes. Alig lehetséges akár megközelítőleg is objektív történelmet írni, mert a kései szemlélő már egy visszavonhatatlanul más perspektívából néz a múltba, elveszítette a távoli jelen átélésében az ártatlanságát, és ez a következményekkel számot vető „szubjektív” elem alig küszöbölhető ki egy adott korszak történelmi vagy művészi ábrázolásából. „Amikor Ranke egyszer kijelenti, hogy kioltani szeretné saját énjét, hogy a dolgokat úgy lássa, ahogyan azok voltak, ez nagyon is szépen és erőteljesen fejezi ki az igazi történetírónak az objektív valóság utáni mély vágyát.” (W. Dilthey: A TÖRTÉNELMI VILÁG FELÉPÍTÉSE A SZELLEMtudományokban. Gondolat, 1974. 209.)

Hasonló törekvés figyelhető meg Závada

Pál legutóbbi két regényében, ahol az 1940-es évek magyar politika- és eszmetörténetét veszi nagyon alapos vizsgálat alá, gazdagon dokumentálva a korabeli források segítségével ezt a korszakot, szinte hozzárendeli szereplőit ehhez a kortörténeti anyaghoz, hogy valamelyest közelebb jusson a vészorszak előtti tudat-tömeg hétköznapi megnyilvánulásaihoz. Míg A FÉNYKÉPÉSZ UTÓKORÁ-ban mintegy ötven évet jelenít meg (1942–1992), és a kor politikai metszetén túl legalább hasonló súllyal bír a közelmúltba vezető szerelmi szál, az IDEGEN TESTÜNK hét évet ábrázol (1940–1947) a magyar történelem legsötétebb, legzavarosabb korszakából, és a kiszáradt ellen indított koncepció per ábrázolásával sejteti, hogy a dolgok a maguk logikája szerint haladnak majd tovább. Az előző regényében még csak a magyar népi, falukutató mozgalomról kapunk nagyon meg-rázó és leleplező felvételt, most a magyar középosztály gondolkodásába szeretne Závada bevilágítani. A múlt jelenidejűségének perspektíváit rejteni igyekvő gondosság legfőbb értelme, annak a mával való nagyfokú, szinte parodisztikus hasonlósága és az attól való ódzkodás, hogy az olvasó majd minden erős, szinte verbális amputációval felérő kijelentést rögtön napjaink politikai zűrzavarához illesszen, s ezáltal kioltsa a múlt halmozott és súlyos tanulságait.

Látni való, hogy a két regény kapcsolódási pontjait egy külön terjedelmes tanulmány mutathatná csak be. Próbáljuk meg összefoglalni a legfontosabbakat. Mindkét mű nagyon alapos történelmi kutatómunka eredménye, amit az író, valóságos kortörténetet óhajtván bemutatni, szinte napi, az újságok hírtartalmával vetekedő információmennyiség feldolgozásával hitelesít. A FÉNYKÉPÉSZ UTÓKORÁ-ban Erdei Ferenc korai eszméi révén mutatja be a hardidukusság mára ugyancsak anakronisztikus elképzeléseit Dohányos László alakjában, most *e mellett* a Magyar Testvéri Közösség történetét, peranyagát, a Ráday utcai református egyház intézményeinek történetét, a világháború alatti kétes politikai állásfoglalását, a határrevízióval visszacsatolt területekre való bevonulás anomáliáit, és még e korszak jellegzetes jobboldali és nyilas újságjainak eszme-futtatásain kívül Móricz Zsigmond 1919 után írt markánsan antiszemita naplója is megidéződik. Fontos szerepet játszik mindkét műben a fényképezés,